

3. Риженко О.В. Стратегічні пріоритети сучасного розвитку електронного урядування в Україні. *Ефективність державного управління*. 2015. Вип. 43. С. 99–103.
4. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.09.2017 р. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80>.
5. Куспляк І.С. Електронне урядування як інструмент формування прозорої та відкритої політичної влади : автореф. дис. ... канд. політ. наук : спец. 23.00.02. Одеса : 2012. 17 с.
6. Теория государства и права : учебник / отв. ред. А.В. Малько. Москва: КНОРУС, 2010. 400 с.
7. Е-майбутнє та інформаційне право / за ред. М. Швеця. 2-е вид., доп. Київ : НДЦПІ АПРН України, 2006. 302 с.
8. Про Стратегію сталого розвитку «Україна 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
9. Деякі питання реформування державного управління України : Розпорядження КМУ від 24 червня 2016 р. № 474. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80>.
10. Про схвалення Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні : Розпорядження КМУ від 16 листопада 2016 р. № 918-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80>.
11. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції розвитку системи електронних послуг в Україні на 2017–2018 роки : Розпорядження КМУ від 14 червня 2017 р. № 394-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/394-2017%D1%80/print1443087066591534>.
12. Єдиний державний портал адміністративних послуг. URL: <https://poslugy.gov.ua/>.

УДК 346.2:336.777(477)

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВЕКСЕЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УКРАЇНІ

PROBLEMS OF FORMING AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE BILLING LEGISLATION IN UKRAINE

Маланчук Т.В., к.ю.н.,
доцент кафедри міжнародного, європейського права
та цивільно-правових дисциплін
Сумський державний університет

Даценко О.І.,
студент І курсу магістратури
Сумський державний університет

Стаття присвячена розгляду проблемних питань у сфері вексельного обігу в Україні та його нормативно-правової регламентації. Досліджено сутність поняття «вексель». Розглянуто генезис правового регулювання обігу векселів у сфері управління економікою, проаналізовано особливості правового режиму вексельного обігу сучасного періоду, досліджено складність формування законодавства про обіг векселів у незалежній Україні й обґрунтовано напрями його вдосконалення. Узагальнено проблеми й окреслено перспективи розвитку вексельного обігу в Україні.

Ключові слова: вексель, вексельний обіг, цінні папери, вексельне законодавство, правове регулювання вексельного обігу.

Статья посвящена рассмотрению вопросов в сфере вексельного обращения в Украине и его нормативно-правовой регламентации. Исследована сущность понятия «вексель». Рассмотрен генезис правового регулирования обращения векселей в сфере управления экономикой, проанализированы особенности правового режима вексельного обращения современного периода, исследована сложность формирования законодательства об обращении векселей в независимой Украине и обоснованы направления его совершенствования. Обобщены проблемы и намечены перспективы развития вексельного обращения в Украине.

Ключевые слова: вексель, вексельное обращение, ценные бумаги, вексельное законодательство, правовое регулирование вексельного обращения.

The article is devoted to the consideration of problematic issues in the field of bill circulation in Ukraine and its regulatory legal regulation. In the article the essence of the concept of "bill" is investigated. The genesis of the legal regulation of the circulation of bills in the field of economic management is considered, the peculiarities of the legal regime of the bill circulation of the modern period are analyzed, the complexity of the formation of the legislation on circulation of bills in the independent Ukraine is analyzed and directions of its improvement are substantiated. The problems are summarized and prospects of development of bill circulation in Ukraine are outlined. The bill is due to its legal character of a special type of central paper, which is a series of different kinds of goods in the sphere of the government. The bill is a duzие with a financial instrument, a kind of power of power: the king is a papa, a borgim zobovuznyam that platznim tool. Significantly with power, a bill as a platelet instrument may be signed up, as a result of a debit trade.

Key words: bill of exchange, bill of exchange, securities, bill law, legal regulation of bill circulation.

В умовах скорочення оборотного капіталу, що відбувається внаслідок продовжуваної фінансової кризи, використання векселів на підприємствах набуває все більшої актуальності. З огляду на фінансову нестабільність, скорочення інвестицій і кредитування, вексель може бути використаний як засіб відстрочення платежу, що забезпечує збереження договірних відносин між суб'єктами господарювання. У свою чергу, використання вексельних форм розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності слугує засобом збереження валюти в Україні.

Метою статті є здійснення аналізу чинного законодавства України, що регулює відносини у сфері вексельного обігу, виявлення проблем правового регулювання таких відносин і формулювання пропозицій щодо перспектив його розвитку.

Вексель за своїм правовим характером є особливим типом цінних паперів, який опосередковує низку різноманітних відносин у сфері господарювання.

Вексель є дуже цікавим фінансовим інструментом, що поєднує кілька властивостей: він є цінним папером, борговим зобов'язанням і платіжним інструментом. Згідно

із цими властивостями, вексель як платіжний інструмент може бути тим захистом, який сприяє зменшенню дебіторської заборгованості в країні.

Кредитний характер векселя дає змогу одержувати товари, роботи й послуги з відстрочкою платежу, що фактично збільшує оборотні кошти суб'єктів господарювання.

У процесі свого історичного розвитку вексель перетворюється на універсальний інструмент, роль і значення якого в сучасних умовах господарського управління значно зростає. Сьогодні розвиток вексельного обігу неможливий без забезпечення законодавчої бази, що визначає механізм дії та сферу застосування таких цінних паперів, як вексель.

Питання теорії та практики вексельного обігу були предметом досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців: А. Аракова, С. Буткевича, А. Лемківського, Ю. Куценко, Т. Руденка, О. Єфімова, М. Корінька, Н. Крутицького, Ю. Мороза, Л. Новосілова, Н. Галушка, А. Смельсон, Н. Скочил, В. Зверева, В. Тарасова й інших.

Ще в дореволюційній Російській імперії вексельний обіг набув широкого розповсюдження й прийнято три вексельні статuti.

У Лівобережній Україні вексель з'явився наприкінці XVII століття в процесі активізації діяльності іноземних купців, які використовували векселі західноєвропейського типу. Найвищий рівень вексельних операцій досягнутий у другій половині XIX – на початку XX століть.

У 1902 році в Росії виданий новий вексельний Статут, який діяв до 1917 року. Варто зазначити, що на території Російської імперії вексельний обіг був відомий ще за часів Петра I, який унаслідок безладдя пошти й небезпеки доріг знайшов можливим застосовувати ці цінні папери для передачі державних коштів з одного міста в інші міста за участю торговців.

Статутом 1729 року врегульований обіг переказних векселів, дозволив торговцям і фізичним особам, які вступають у договірні відносини з ними.

До 1847 року векселі були настільки поширені в Європі, що в Німеччині прийнято вексельний статут, який регулював найважливіші аспекти обігу векселів. Саме з Німеччини векселі поширилися й на Росію.

Що стосується території Західної України, то дослідники обґрунтовують ще один напрям розвитку кредитних і вексельних операцій. Це пов'язано з тим, що на той час західноєвропейські землі належали до різних держав – Польщі, Угорщини та Австрії, а економічні відносини в цих умовах регулювалися законодавством відповідних країн.

З переходом до нової економічної політики виникла потреба в боргових зобов'язаннях, які могли б забезпечити швидке стягнення заборгованості. Тому в 1922 році прийняті Положення про векселі, що базувалися на Статуті 1903 року та німецькому законопроекті, який разом із так званими Бременськими правилами ліг в основу подальшого розвитку та європейського обігу векселів. Але ситуація тривала короткий термін – до фінансово-кредитної реформи 1930 року.

Переказний вексель пройшов шлях розвитку впродовж багатьох століть і часом характеризувався великими розбіжностями навіть у країнах, пов'язаних між собою багатокітними економічними та культурними традиціями. З метою уніфікації законодавства й усунення конфліктів законопроектів проведено кілька міжнародних конференцій, остання з яких відбулася в 1930 році в Женеві. У результаті її роботи прийнято три конвенції:

Конвенція № 358, що встановлює Однаковий закон про переказний і простий вексель;

Конвенція № 359, що має на меті вирішення деяких колізій законів про переказні і прості векселі;

Конвенція № 360 про гербовий збір щодо переказних і простих векселів.

Згідно із Женевськими конвенціями (Радянський Союз приєднався 25 листопада 1936 року), переказний вексель прийнятий на території СРСР. Проте на практиці її норми залишалися декларативними до 1990 року [1].

З метою розширення сфери обігу векселів 26 липня 1995 року видано Указ Президента України «Про розширення сфери обігу векселів», який передбачав скасування обмежень на суму зобов'язань на один рахунок. Розмір зобов'язань встановлювався за згодою суб'єктів підприємницької діяльності [2].

Сьогодні основним документом, що визначає умови та порядок випуску й обігу цінних паперів в Україні, є Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 18 червня 1991 року № 1201-XII, стаття 3 якого визначає вексель як цінний папір.

Чинне законодавство, що регулює обіг векселів в Україні, передбачає видачу векселя за поставлені товари, надані послуги та виконані роботи, так звані «товарні» векселі. Але варто зазначити, що в більшості країн, які приєдналися до Женевських конвенцій 1930 року, вимога про комерційність векселя відсутня, видача фінансових векселів законом допускається.

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок», вексель – цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

Звертаючись до більш сучасного періоду використання векселів, варто зазначити, що за існування Радянського Союзу вексель використовувався в банківських операціях лише за розрахунками зовнішньої торгівлі. 12 вересня 1991 року, згідно з Постановою Верховної Ради України «Про порядок дії на території України окремих актів Союзу РСР» № 1545-XII, автоматично продовжено Положення про переказний і простий вексель № 104/1341 на території незалежної України. У 1999 році Україна приєдналася до Женевської конвенції 1930 року з урахуванням застережень, викладених у Додатку II до зазначеної Конвенції (Закон України «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року» від 6 липня 1999 року № 826-XIV) та Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі (Закон України «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 р. про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі та прості векселі» від 6 липня 1999 року № 827-XIV). (Для України Конвенції набрали чинності 6 січня 2000 року.) Варто зазначити, що 5 квітня 2001 року прийнятий Закон України «Про обіг векселів в Україні» № 2374-III, який чітко встановлює особливості обігу векселів в Україні, а також визначає осіб, які можуть привласнювати й набувати права на простий і переказний вексель (із 1 січня 2002 року зараховано таку категорію, як фізичні особи України).

Вексель як цінний папір є важливою економічною категорією ринкової економіки [4]. У ході свого історичного розвитку вексель перетворився на універсальний фінансовий інструмент, роль і значення якого в сучасних умовах значно зростає.

На нашу думку, особливості, які властиві векселю, накладають певний відбиток на обсяг обігу векселів порівняно з іншими цінними паперами. Зокрема, предметом переказного векселя можуть бути лише гроші [5]. Вексель як фінансовий інструмент використовується як на товарному ринку, так і на фондовому ринку. У першому випадку він опосередковує розрахункові відносини, у другому – інвестиційні [6].

Отже, можна виділити особливості векселя як платіжного інструменту. Передусім він є борговим зобов'язанням, за яким фізичні та юридичні особи, оформивши вексель, беруть на себе безумовне зобов'язання виплатити влас-

нику векселя суму, зазначену в ньому, у встановлений термін.

Окремо варто зазначити, що вексель видається у відносно короткий термін і предметом векселя можуть бути тільки гроші, тобто кошти у вигляді національної або іноземної валюти. Вексель завжди має документарну форму на бланках із відповідним ступенем захисту від підробки. Стаття 5 Закону України «Про обіг векселів в Україні» безпосередньо забороняє переведення їх у бездокументарну форму.

Отже, вексель є складним механізмом, який діє водночас як борговий інструмент, платіжний інструмент і форма розрахунків. Вексель відрізняється від інших цінних паперів тим, що всі особи, які підписали вексель, несуть солідарну відповідальність. Вексель може виступати об'єктом різних операцій із купівлі-продажу. Використання векселя дасть змогу видавати комерційний кредит без укладення додаткових угод. Крім того, вексель може бути зарахований на депозитний рахунок банку або нотаріуса.

Однак використання векселів на сучасному етапі соціально-економічного розвитку ще не набуло широкого розповсюдження, про що свідчать низка досліджень [7].

Законодавство України щодо вексельного обігу складно назвати довершеним, існує багато конфліктних і невирішених проблем, що призводять до певних суперечностей. Спроба кодифікувати вексельний обіг відображена в Господарському кодексі України, але низка проблемних питань залишається невирішеною й потребує подальшої кодифікації [8].

Аналіз особливостей формування законодавства, що спрямоване на врегулювання вексельного обігу в Україні, свідчить про складність цього процесу.

По-перше, це стосується співвідношення положень Женевських конвенцій і національного законодавства. У судовій практиці розроблено декілька підходів для вирішення питання щодо застосування норм Конвенції до спірних відносин. У деяких випадках робиться посилання на Закон України «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року» від 6 вересня 1999 року й уважається, що норми Конвенції застосовуються з 6 січня 2000 року, з іншого боку, відзначається, що це суперечить ратифікації приєднання СРСР від 25 листопада 1936 року до Женевських конвенцій 1930 року та Закону України «Про правонаступництво України».

На сучасному етапі велике значення має повернення векселя в економіку України. Сьогодні його використання в основному здійснюється в рамках кредитних розрахункових операцій. Проте за допомогою векселя можуть бути вирішені більш важливі завдання, зокрема проблема реформування відносин власності. Властивості векселя як цінного папера дають змогу максимально прискорити економічні процеси в країні.

Юридичне оформлення векселя як цінного папера дає йому можливість більш ефективно виконувати свої фінансові функції порівняно з іншими цивільними зобов'язаннями. За наявності досить конструктивного механізму переходу від фінансової відповідальності до власності створюються умови, за яких векселі стають одним із ефективних інструментів ринкової економіки. Ситуація ускладнюється тим, що учасниками вексельного обігу є підприємства, організації та громадяни, які не мають спеціальних знань і досвіду в цій сфері. У більшості випадків практика стикається з тим, що підприємства та громадяни не можуть самостійно реалізувати свої права за векселем. Це пов'язано з тим, що вексельний обіг регулюється спеціальними правовими нормами. Українське законодавство, що регулює обіг векселів, суперечить низці норм Женевських конвенцій 1930 року, які є першоосновою законодавства. Крім того, національне законодавство містить багато правил, які суперечать один одному. Варто зазначити, що широке впровадження векселів в Україні ускладнюється відсутністю практичного досвіду в його організації. Створення системи вексельного обігу й арбітражу векселів в Україні починається практично заново. Немає відповідних фахівців, а також усталених організаційно-правових інститутів.

Отже, з метою подальшого розвитку ринку векселів в Україні доцільно вжити певних заходів, спрямованих на захист прав держателів векселів, оскільки ці суб'єкти вексельного обігу є найменш захищеними, а саме: використовувати досвід розвинених країн; провести в Україні реформування законодавства, що регулює вексельний обіг. Без цих заходів належне функціонування вексельного обігу в Україні виглядає досить проблематичним, а наявні прогалини в законодавстві можуть призвести до знецінення векселя як цінного папера.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія виникнення векселя, його розвиток. URL: http://jurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/chiv_pravo/008.php.
2. Про розширення сфери обігу векселів: Указ Президента України від 26.07.1995 № 658/95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658/95>.
3. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2006. № 31. Ст. 268.
4. Кравчишин В. Використання векселів в Україні. Проблеми та шляхи удосконалення вексельного обігу. *Фінансовий ринок*. 2017. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=3096>.
5. Скочило Н. Вексельний обіг в Україні: Проблеми становлення і розвитку. *Українська наука: минуле сучасне, майбутнє*. 2015. № 13. С. 113–117.
6. Ємельсон А.С. Шляхи удосконалення правового регулювання обігу векселів у сфері господарювання. *Вісник Донецького національного університету*. 2016. № 1. С. 469–477.
7. Галушка Н.І. Проблеми становлення вексельного ринку в Україні в умовах загострення фінансової кризи. *Економічний простір*. 2016. № 22. С. 138–146.
8. Олійник І.І. Значення та проблеми вексельного обігу в Україні. URL: <http://libfor.com/index.php?newsid=2739>.
9. Грудницька С.М. Шляхи удосконалення правового регулювання обігу векселів у сфері господарювання. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13687/1/Hrudnytska_Yemelianov_469-477.pdf.